

ARCHEOLOGIENOTA

ZAVENTEM – JOZEF VAN DAMSTRAAT

J. CLAESSEN, B. VAN GENECHTEN &

G. VERBELEN

JUNI 2016

Titel

Archeologienota zonder ingreep in de bodem. Zaventem – Jozef Van Damstraat

Auteur(s)

Jan Claesen, Ben Van Genechten & Giel Verbeelen

Opdrachtgever

Verac NV

Projectnummer

2016/017

Plaats en datum

Kortenaken, 27 juni 2016

Reeks en nummer

ARCHEBO rapport 2016/017

ISSN 2034-5615

© 2016 ARCHEBO bvba

ARCHEBO aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd of aangepast worden, opgeslagen worden in een geautomatiseerd gegevensbestand, en/of openbaar gemaakt worden in enige vorm of wijze ook, elektronisch, mechanisch, door fotokopie of enige andere wijze, zonder voorafgaandelijke toestemming van de opdrachtgever.

Inhoud

1.	Inleiding	5
2.	Huidige & toekomstige situatie	9
3.	Bureauonderzoek	12
3.1.1.	Topografische situering	13
3.1.2.	Geologie & landschap.....	16
3.1.3.	Bodem, erosie & bodemgebruik	19
4.	Resultaten bureauonderzoek	30
5.	Bibliografie.....	34

TECHNISCHE FICHE

Naam site:	Zaventem – Jozef van Damstraat																								
Onderzoek:	Archeologienota zonder ingreep in de bodem																								
Ligging:	Jozef van Damstraat, Woluwedal (R22)																								
Kadaster:	Afdeling 5, sectie A, percelen 231S & 231T																								
Coördinaten (<i>zie hoofdstuk 1.2.</i>):	<table><tr><td>A</td><td>x</td><td>156115,576</td></tr><tr><td></td><td>Y</td><td>173665,741</td></tr><tr><td>B</td><td>x</td><td>156248,739</td></tr><tr><td></td><td>Y</td><td>173795,523</td></tr><tr><td>C</td><td>x</td><td>156260,576</td></tr><tr><td></td><td>Y</td><td>173785,377</td></tr><tr><td>D</td><td>x</td><td>156120,649</td></tr><tr><td></td><td>Y</td><td>173532,578</td></tr></table>	A	x	156115,576		Y	173665,741	B	x	156248,739		Y	173795,523	C	x	156260,576		Y	173785,377	D	x	156120,649		Y	173532,578
A	x	156115,576																							
	Y	173665,741																							
B	x	156248,739																							
	Y	173795,523																							
C	x	156260,576																							
	Y	173785,377																							
D	x	156120,649																							
	Y	173532,578																							
Opdrachtgever :	Verac NV																								
Uitvoerder :	ARCHEBO bvba																								
Projectcode ARCHEBO :	ZAJO 2016-017																								
Projectcode bureauonderzoek :	2016F167																								
Projectleiding :	Jan Claesen																								
Erkenningsnummer projectleiding :	OE/ERK/Archeoloog/2015/00014																								
Bewaarplaats archief:	ARCHEBO bvba (tijdelijk)																								
Grootte projectgebied:	ca. 14000 m²																								
Uitvoeringsperiode:	juni-juli 2016																								
Reden van de ingreep:	Bouw van een multifunctioneel complex, bestaande uit ruimten voor horeca en diensten, een woonzorgcentrum, een zorghotel, assistentiewoningen en expatappartementen																								
Wetenschappelijke vraagstelling:	Het doel van deze archeologienota is een archeologische evaluatie van het terrein																								
Resultaten:	Bureauonderzoek, ophoging/verstoring, 20 ^e - 21 ^e eeuw																								

1. Inleiding

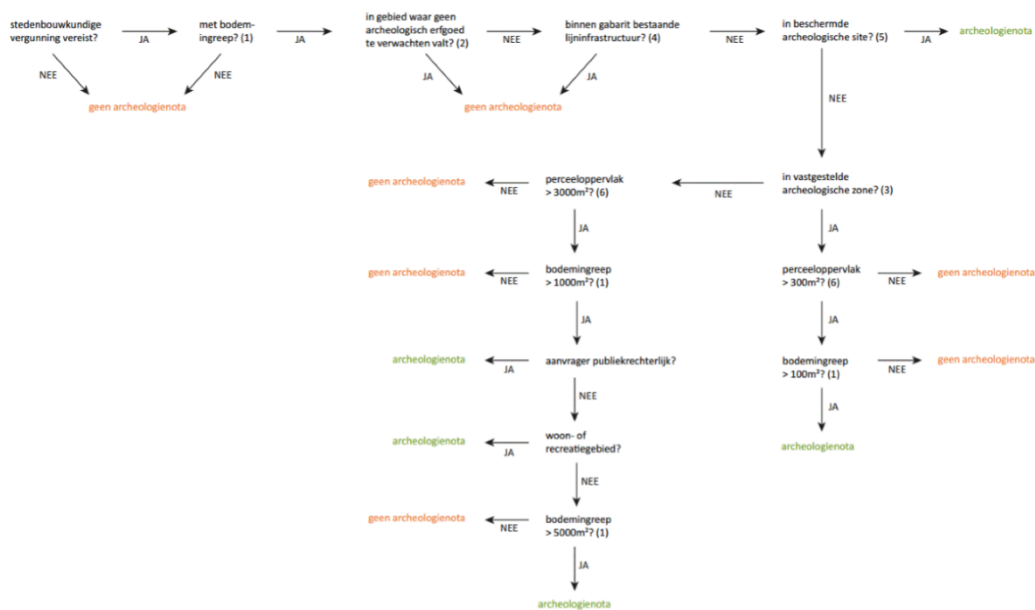
1.1. Algemeen

Bij het aanvragen van een stedenbouwkundige vergunning of een verkavelingsvergunning kan het zijn dat het toevoegen van een archeologienota aan de aanvraag verplicht wordt gesteld. De archeologienota wordt geschreven door een erkend archeoloog en bevat de resultaten van een archeologisch vooronderzoek en een advies voor vrijgave of eventueel vervolgonderzoek.

Het toevoegen van een archeologienota aan een stedenbouwkundige aanvraag is afhankelijk van een aantal criteria:

- De totale oppervlakte van de percelen
- De oppervlakte van de geplande bodemingrepen
- De ruimtelijke bestemming van het terrein
- De ligging van het terrein binnen of buiten een archeologische zone of de site volgens de inventaris

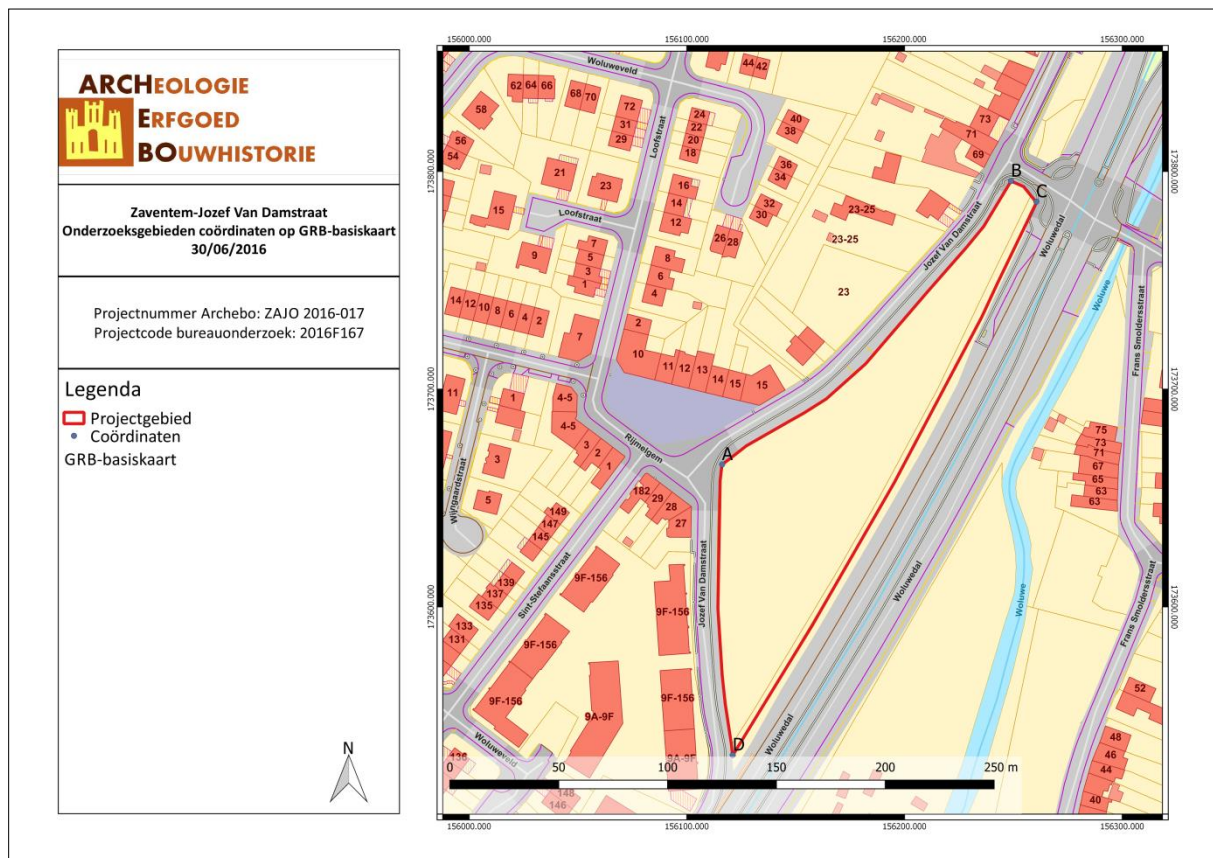
Hiervoor kan de beslisboom in Figuur 1 geraadpleegd worden.

Figuur 1: Criteria bij stedenbouwkundige vergunningen

1.2. Beschrijving onderzoeksoopdracht

Naar aanleiding van een stedenbouwkundige aanvraag heeft ARCHEBO bvba in opdracht van Verac NV een archeologienota opgemaakt. Op het terrein zal door Verac NV een multifunctioneel complex, bestaande uit ruimten voor horeca en diensten, een woonzorgcentrum, een zorghotel, assistentiewoningen en expatappartementen, gerealiseerd worden. Dit gaat gepaard met graafwerken waardoor het bodemarchief verstoord zal worden. Voorliggende archeologienota bevat enkel een bureauonderzoek. Dit gezien het feit dat op basis van de verstoringsgraad (ophoging/verstoring) een prospectie in het veld niet zinvol werd geacht.

Figuur 2: Kaart met situering van het onderzoeksgebied op de GRB-kadasterkaart (Geopunt, 2016).

Figuur 3: Situering van het onderzoeksgebied op orthofoto (Geopunt, 2016).

Het onderzoek werd uitgevoerd in juni 2016 onder leiding van erkend archeoloog Jan Claesen. Contactpersoon bij de opdrachtgever, Verac NV, was Sarah Demol. In de onderhavige archeologienota worden de locatie van het terrein en de geplande werken geanalyseerd. Deze informatie wordt samen met de resultaten van een archeologisch bureauonderzoek bestudeerd.

Het onderzoeksgebied maakt deel uit van een plangebied van ca. 14000 m². Zoals te zien is op de orthofoto betreft het braakliggend terrein. Op het terrein plant Verac NV de bouw van een multifunctioneel complex, bestaande uit ruimten voor horeca en diensten, een woonzorgcentrum, een zorghotel, assistentiewoningen en expatappartementen waardoor het bodemarchief integraal verstoord zal worden. Het gevolg van deze ingreep is dat eventueel aanwezige archeologische resten vernietigd zullen worden.

1.3. Doelstellingen

In het kader van het Onroerenderfgoeddecreet (decreet van de Vlaamse Regering 12 juli 2013) en het Onroerenderfgoedbesluit van de Vlaamse Regering van 16 mei 2014, is de eigenaar en gebruiker van gronden waarop zich archeologische waarden bevinden verplicht deze waarden te behoeden en beschermen voor beschadiging en vernieling. In het licht van de bestaande wetgeving heeft de opdrachtgever beslist eventuele belangrijke archeologische waarden te onderzoeken voorafgaande aan de werken. Dit kan door behoud *in situ*, als de waarden ingepast kunnen worden in de plannen, of *ex situ*, wanneer de waarden onomkeerbaar vernietigd worden. Onderdeel van de archeologienota is dat er mogelijkheden gezocht worden om *in situ* behoud te bewerkstelligen en, indien dit niet kan, er aanbevelingen worden geformuleerd voor vervolgonderzoek.

Om vast te stellen of bij werkzaamheden archeologische waarden zullen vernietigd worden, is een archeologisch onderzoek nodig. Er wordt een bureauonderzoek uitgevoerd. Op basis van bekende gegevens van bodemkaarten, uit cartografische en andere historische bronnen en eventueel voorgaand onderzoek in de directe omgeving van het onderzoeksgebied wordt een inschatting gemaakt van het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied. Indien uit deze desktopanalyse blijkt dat er een kans is op het aantreffen van archeologische waarden binnen het onderzoeksgebied, zal de bodem onderzocht worden op gaafheid van het bodemprofiel en de aanwezigheid van archeologische indicatoren.

Deze archeologienota dient bekrachtigd te worden door het Agentschap Onroerend Erfgoed en nadien bij de aanvraag voor de bouwvergunning gevoegd te worden.

1.4. Onderzoeksvragen

Tijdens het bureauonderzoek dienen op zijn minst onderstaande vragen beantwoord te worden:

1. *Wat zijn de gekende archeologische en historische gegevens?*
2. *Hoe was de oude perceelsindeling?*
3. *Welke info is er nog te vinden over voormalige constructies op het terrein?*
4. *Welke archeologische structuren kunnen ter hoogte van het onderzoeksgebied verwacht worden op basis van een analyse van historisch kaart- en bronnenmateriaal?*
5. *In welke mate en in welke zones kan er een recente verstoring verwacht worden van archeologisch erfgoed?*

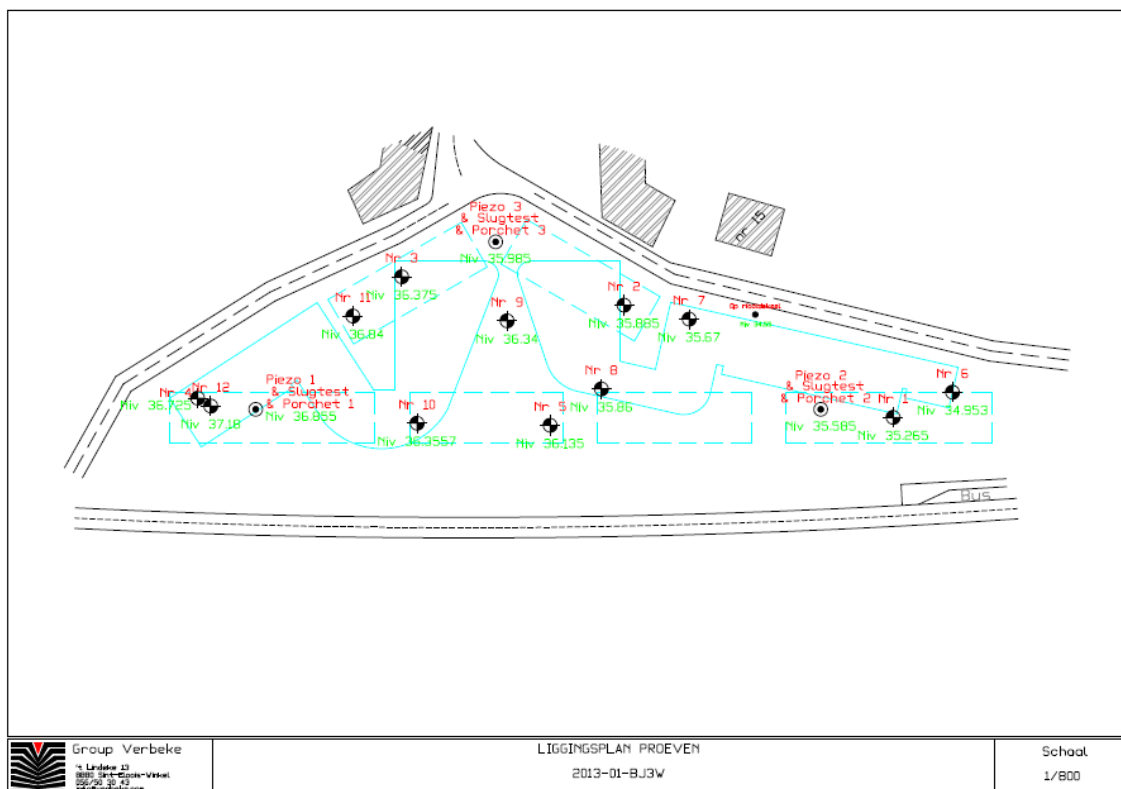
2. Huidige & toekomstige situatie

2.1. Huidige situatie

Het onderzoeksgebied werd in de jaren 70 in gebruik genomen als stockage- en stortplaats van grond. Dit tijdens de aanleg van de Grote Brusselse Ring (R0) en/of de Woluwelaan (Woluwedael, R22). Wat de R0 betreft, opende het deel tussen Sint-Stevens-Woluwe en het knooppunt Zaventem in 1974. Het stuk van de R22 ter hoogte van de verkeerswisselaar in Zaventem, werd omstreeks 1976 geopend voor het verkeer. Voor deze periode (74-76) waren er echter geen luchtfoto's van het terrein beschikbaar. Voorafgaand aan de aanleg van deze wegen, was het terrein wellicht nog steeds in gebruik als gras- of akkerland.

Na de eigenlijke werken moet een deel van de aangevoerde gronden op het terrein blijven liggen zijn. Dit kan afgeleid worden uit de resultaten van de bodemkaart van België. Op basis van de resultaten van een intensieve bodemkartering die plaatsvond tussen de jaren 50 tot en met 70 werd deze kaart samengesteld.

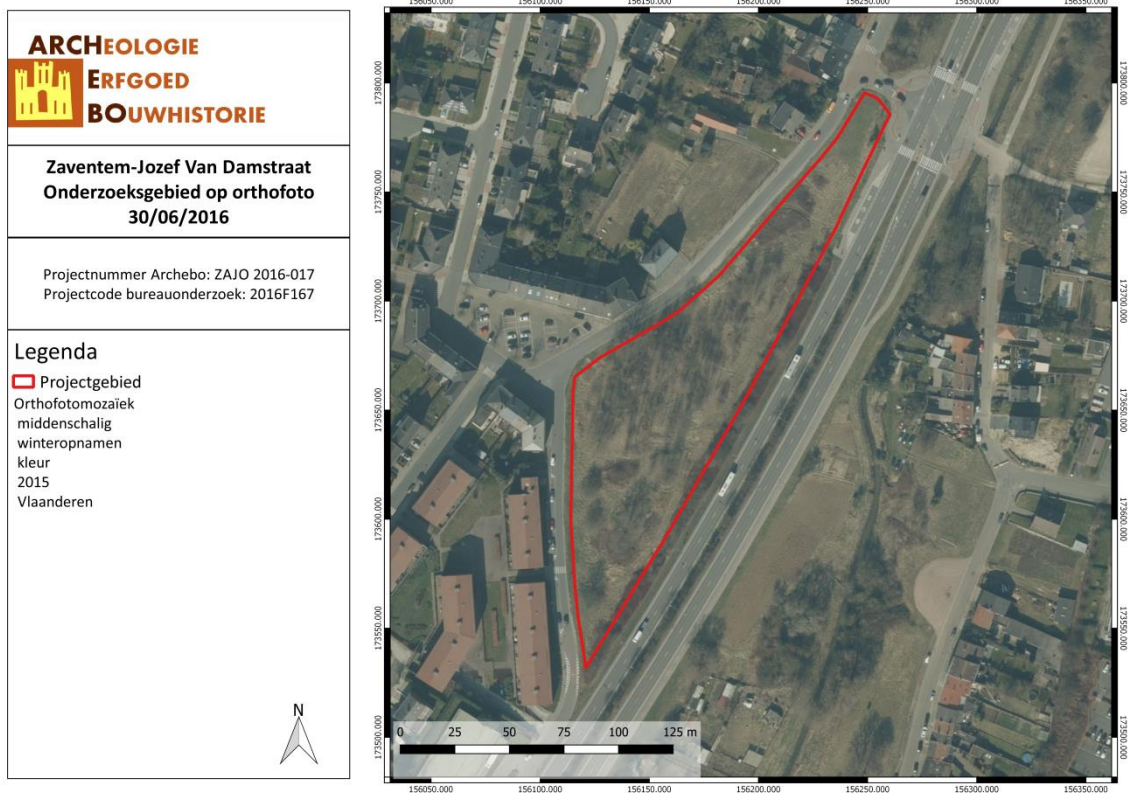
Ook de grondsonderingen die door Group Verbeke werden uitgevoerd (zie bijlagen) bevestigen dat het terrein opgehoogd is geweest. In alle sonderingen met uitzondering van nummer 12, zijn bovenaan tot op een peil dat wisselt tussen 35 en 32.9 TAW wisselende conusweerstand gemeten. Het betreft vermoedelijk aanvullingsgrond van wisselende samenstelling.¹

Figuur 4: Liggingplan grondsonderingen (Group Verbeke).

¹ rapport 08-06-BC4W (18 juni 2008) & rapport 2013-01-BJ3W (31 januari 2013) van Diepsonderingen & Funderingsadvies Group Verbeke.

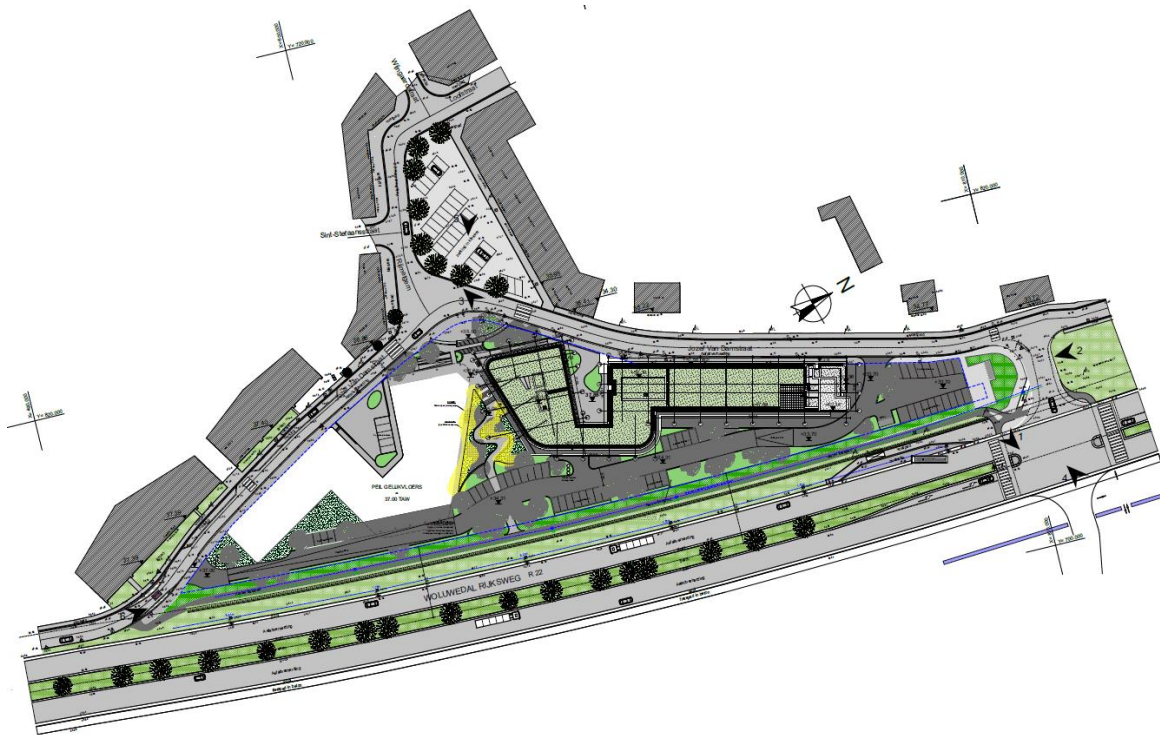
Bovenstaande ingrepen zullen allicht het archeologisch niveau verstoord hebben. Slechts in het uiterste zuidwestelijke deel van het plangebied bevindt zich een kleine zone waar het archeologische niveau onverstoord kan zijn (cf. bodemkaart DOV).

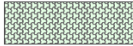
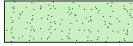
Figuur 5: Onderzoeksgebied op orthofoto (Geopunt, 2016).

2.2. Toekomstige situatie

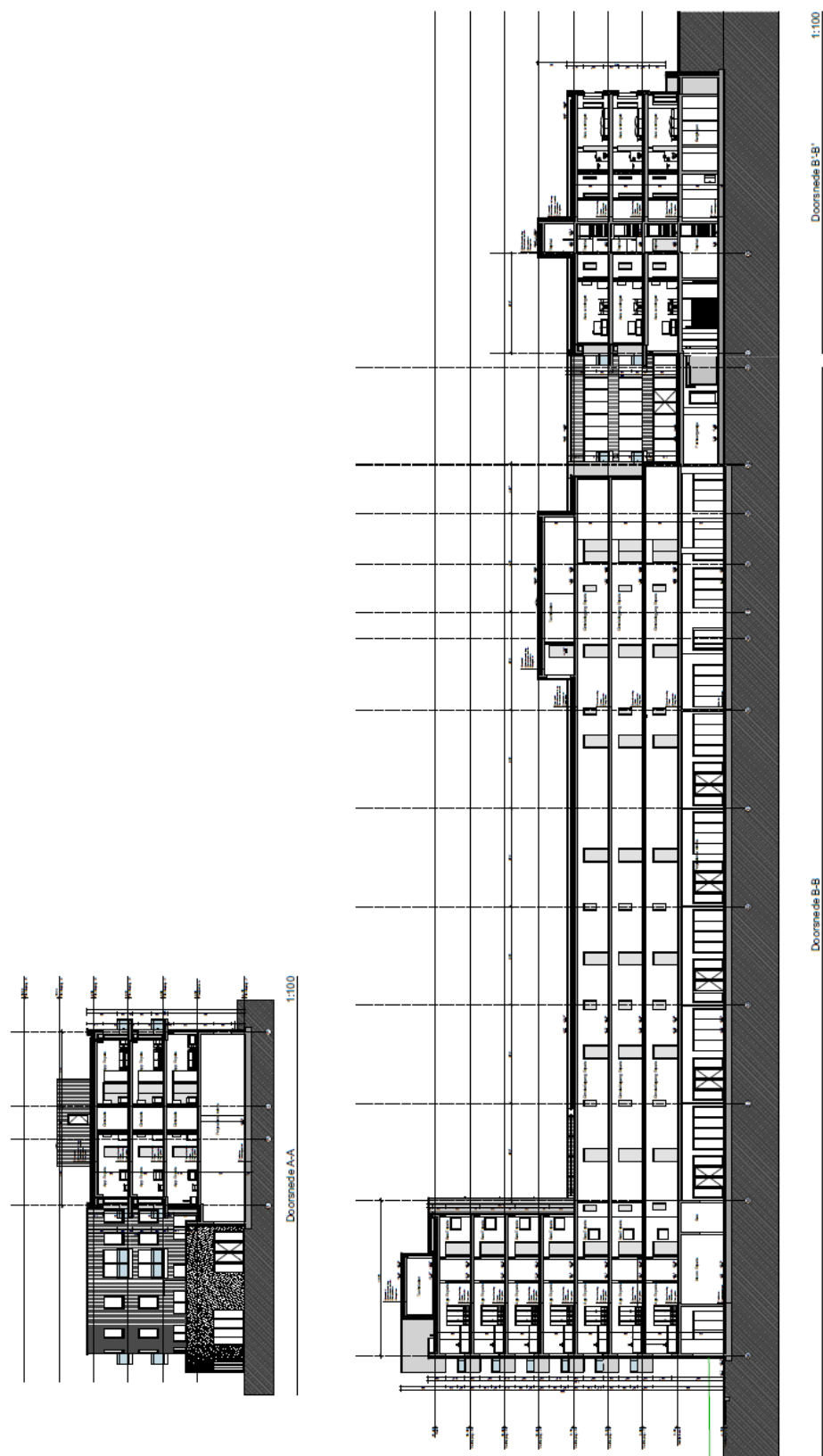
Binnen het plangebied zal de bouw van een multifunctioneel complex, bestaande uit ruimten voor horeca en diensten, een woonzorgcentrum, een zorghotel, assistentiewoningen en expatappartementen gerealiseerd worden. Doordat de bovenste lagen van het terrein allicht verstoord zijn door de eerder beschreven ophogingen/bodemingsrepen en bijkomstig de plannen aantonen dat het complex niet dieper zal insnijden dan het ophogingspakket (maximale diepte bouwwerken 33.14 TAW), is er enkel in het uiterste zuidwestelijke deel van het terrein een kleine verstoring van het archeologisch niveau mogelijk.

Figuur 6: Geplande situatie (Jaspers-Eyers, 2016).²

LEGENDE	
	gazon
	gewapend gazon
	grassen type Molinea spec.
	hagen en struwelen
	betonklinker (auto)
	betonklinker (paden)
	natuursteen banken

² Meer gedetailleerde versie van de plannen in bijlagen.

Figuur 7: Snedes van de geplande werken (Jaspers-Eyers, 2016).³

³ Meer gedetailleerde versie van de plannen in bijlagen.

3. Bureauonderzoek

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de beschikbare kennis inzake bodemkunde, geomorfologie, historie en archeologie met betrekking tot de onderzoekslocatie en omgeving. Deze informatie vormt de basis voor de archeologische verwachting van het onderzoeksgebied.

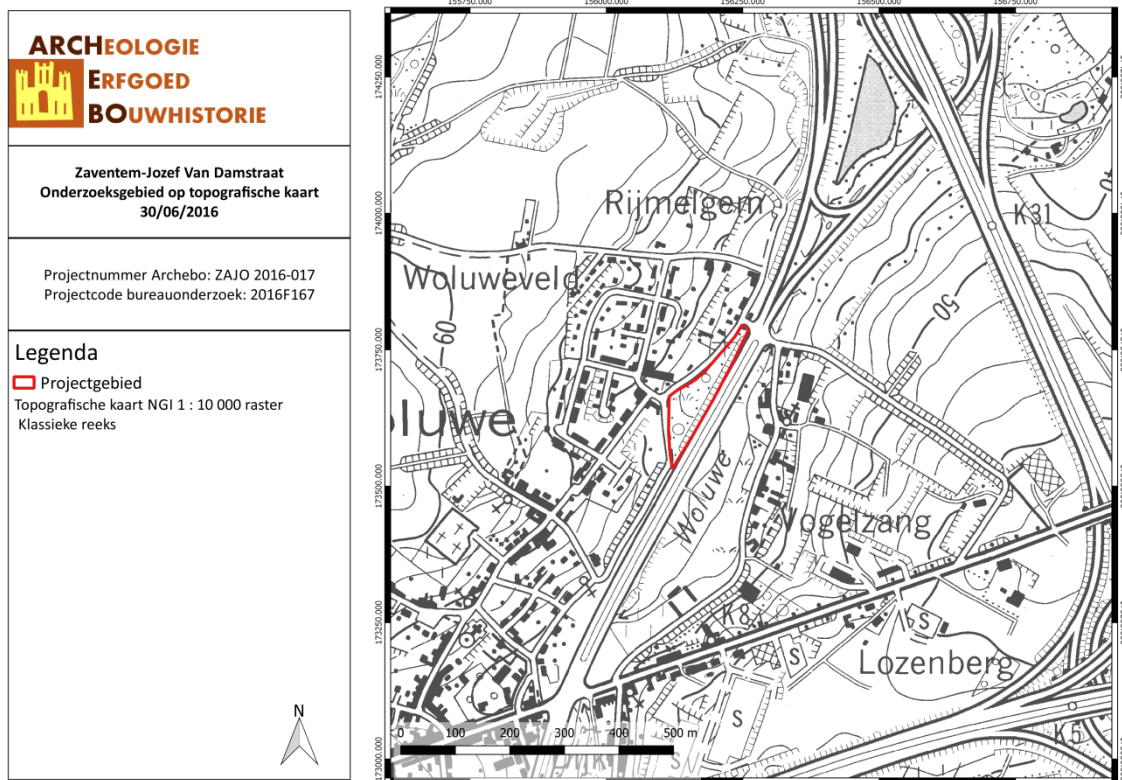
Er werd gebruik gemaakt van alle beschikbare kaarten voor het plangebied, te weten de bodemkaart, geologische kaarten, bodemerosiekaart, bodemgebruikskaart en relevante historische kaarten. De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) werd gebruikt als uitgangspunt voor de bestudering van archeologische waarden in de omgeving van het plangebied.

De gebruikte kaarten werden in georeferencierte vorm gebruikt in het programma QGIS. In dit programma werden de genoemde kaarten als lagen toegevoegd teneinde er de huidige en toekomstige situatie op te kunnen weergeven. Het plangebied werd bovendien op alle kaarten geploteerd om de oriëntatie op de kaarten te vergemakkelijken.

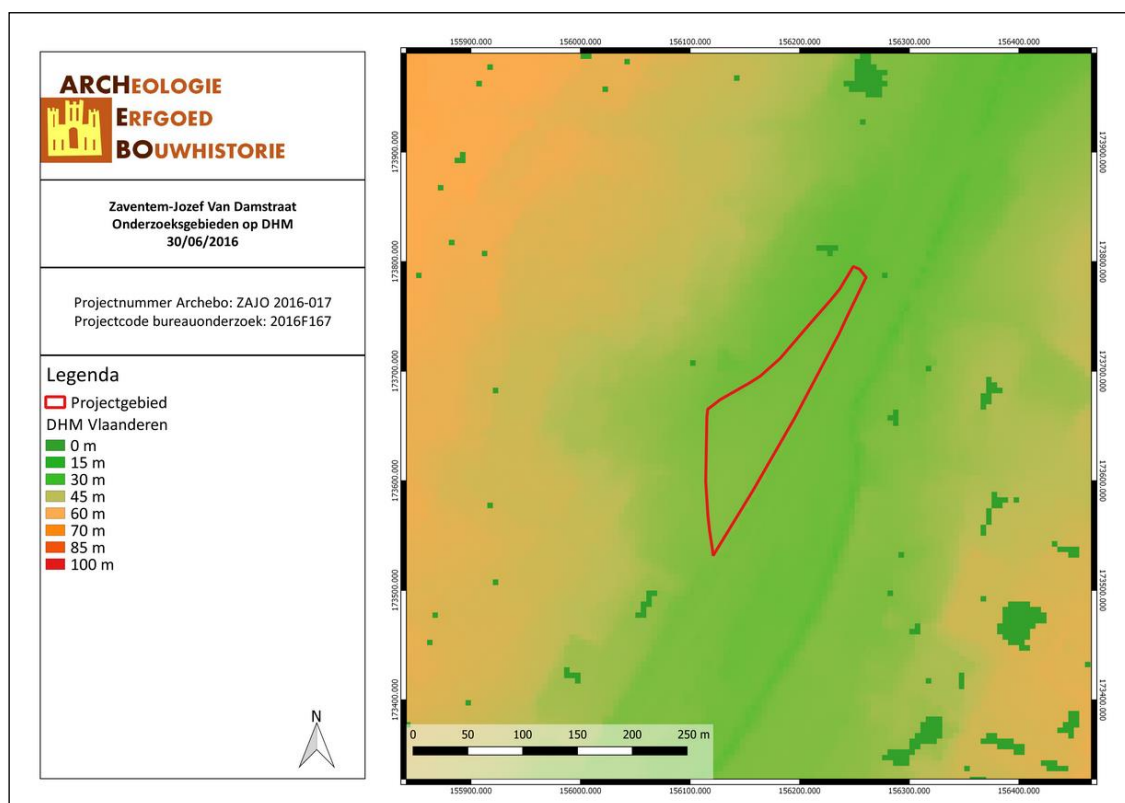
3.1. Landschappelijke & bodemkundige situering

3.1.1. Topografische situering

Het projectgebied bevindt zich in het centrum van Sint-Stevens-Woluwe, deelgemeente van Zaventem. In het westen en noorden wordt het terrein begrensd door de Jozef van Damstraat, ten zuiden en ten oosten loopt Woluwedal. In het noorden en oosten vormen respectievelijk de Pastoriestraat en Blokbos de begrenzing. Het terrein bevindt zich tussen 33 en 35 m boven de zeespiegel.

Figuur 8: Topografische kaart met situering van het projectgebied (Geopunt, 2016).

Figuur 9: Situering van het projectgebied op het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen (Geopunt, 2016).

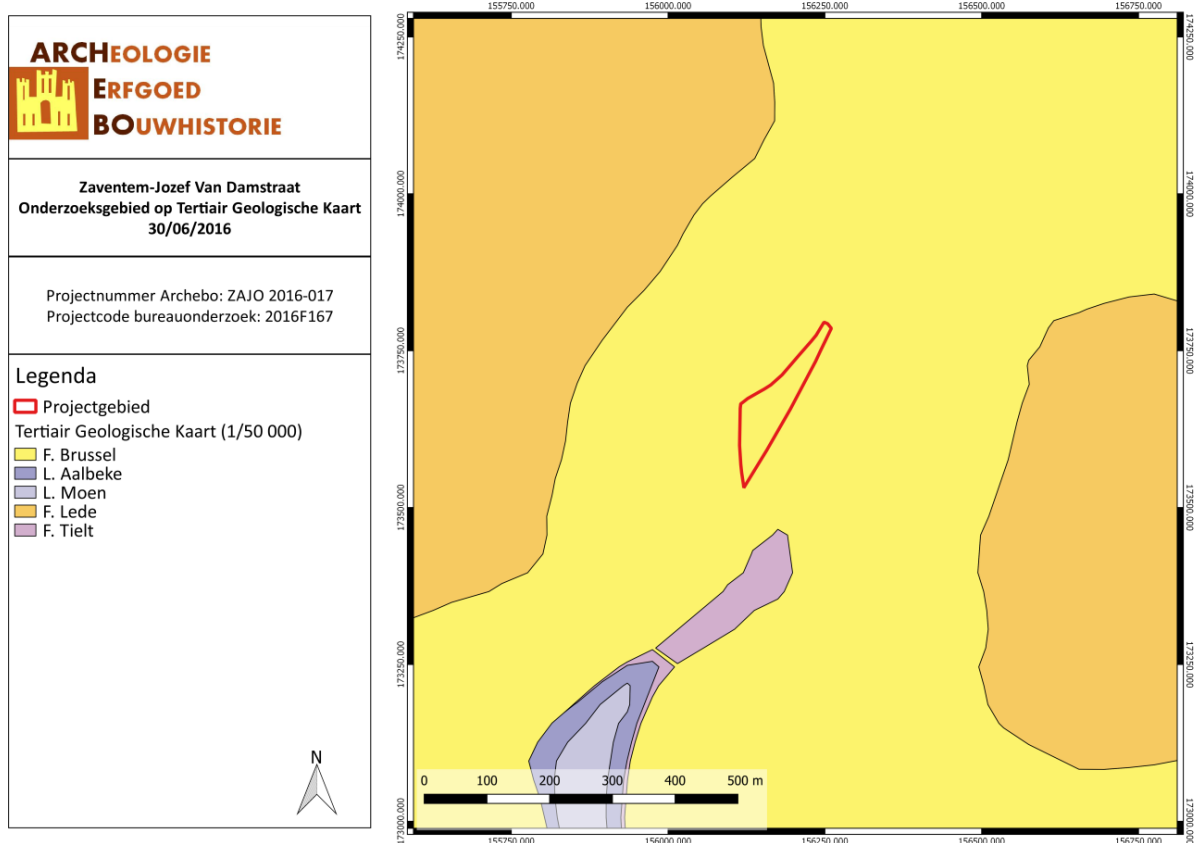
3.1.2. Geologie & landschap

3.1.2.1. Fysisch geografisch

Sint-Stevens-Woluwe is een deelgemeente van Zaventem en is gelegen in de provincie Vlaams-Brabant op ca. 7 km ten noordoosten van Brussel. De gemeente ligt op een helling van het Woluwedal in de leemstreek. Het reliëf is golvend met als laagste punt Rijmelgem (31 m) en als hoogste punt de top van het Berreveld (76 m).

3.1.2.2. Paleogeen en Neogeen (Tertiair)

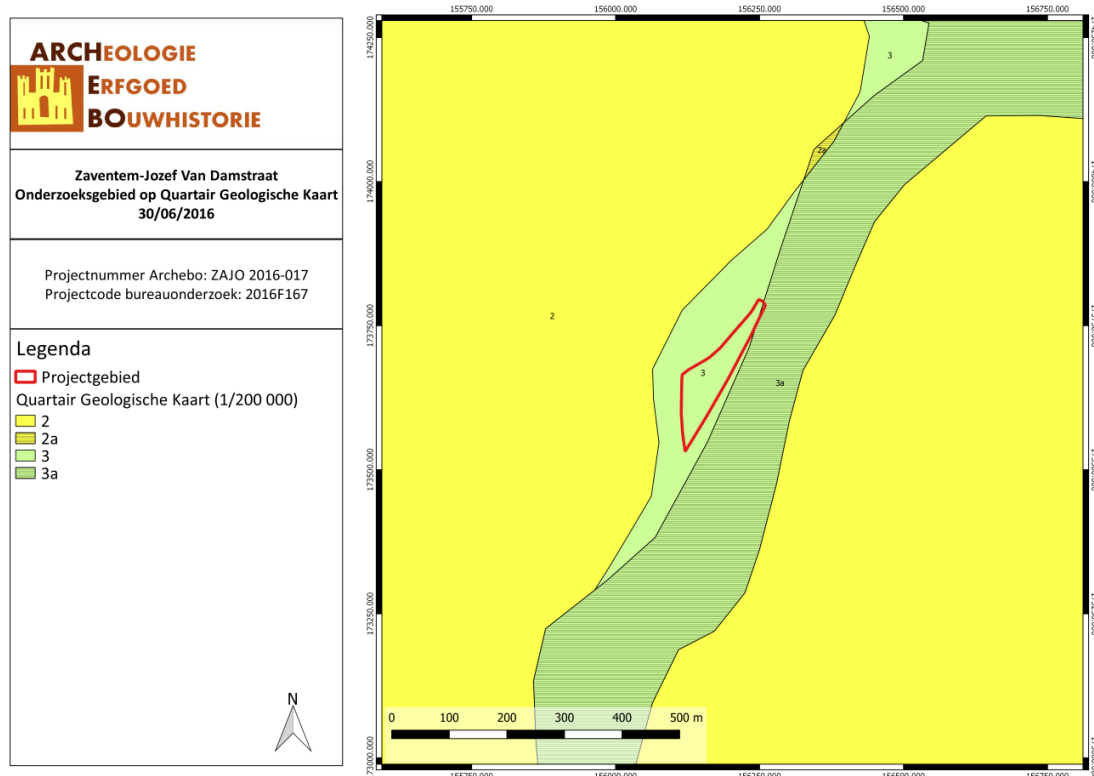
Op basis van de Databank Ondergrond Vlaanderen bevindt het onderzoeksterrein zich binnen de Formatie van Brussel (Br). De formatie bestaat uit ondiep-mariene zanden en kalkzanden, die in de zee die het noorden en midden van België bedekte tijdens het Eoceen afgezet zijn, in de nabijheid van de kust.

Figuur 12: Situering van het onderzoeksgebied op de tertiairgeologische kaart (DOV, 2016).

3.1.2.3. Quartair

Volgens de quartairgeologische kaart (1/200.000) bevindt het onderzoeksgebied zich binnen type 3. Dit type omvat fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen), die mogelijk afgedekt zijn met eolische afzettingen, zand tot silt, uit het Weichseliaan, mogelijk Vroeg-Holocene, zand tot zandleem in het noordelijke en centrale gedeelte van Vlaanderen, silt in het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen en/of hellingsafzettingen van het quartair.

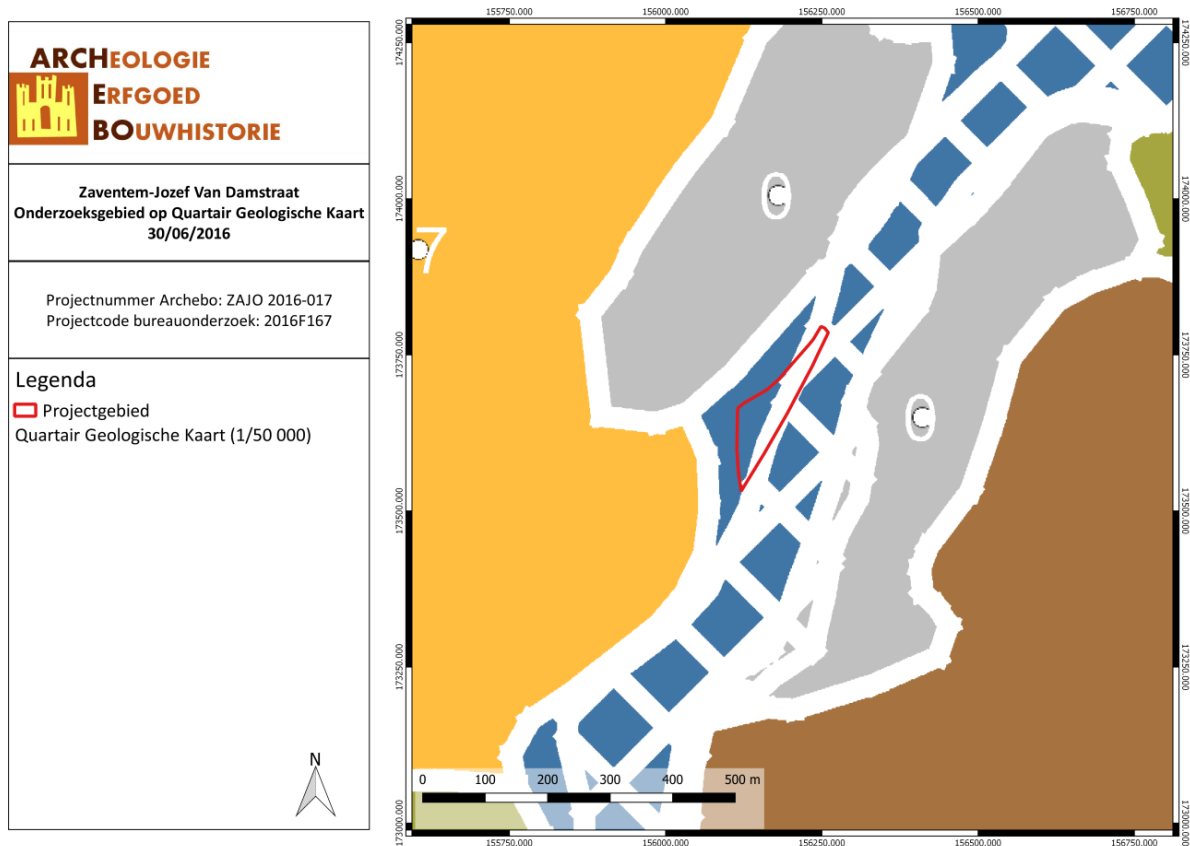

Figuur 13: Situering van het onderzoeksgebied op de quartairgeologische kaart, schaal 1/200.000 (DOV, 2016).

3	
ELPw en/of HQ	* De karteereenheid is mogelijk afwezig. ELPw Eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holocene; zand tot zandleem in het noordelijke en centrale gedeelte van Vlaanderen; silt (loess) in het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen. HQ Hellingsafzettingen van het Quartair. FLPw Fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen).
FLPw	

Figuur 14: Uitleg van het type volgens de quartairgeologische kaart, schaal 1/200.000 (DOV, 2016).

Volgens de quartairgeologische kaart (1/50.000) bevindt het onderzoeksgebied zich ter hoogte van lithosequentie f. Deze lithosequentie bestaat uit Midden Weichseliaan fluviatiel leem.

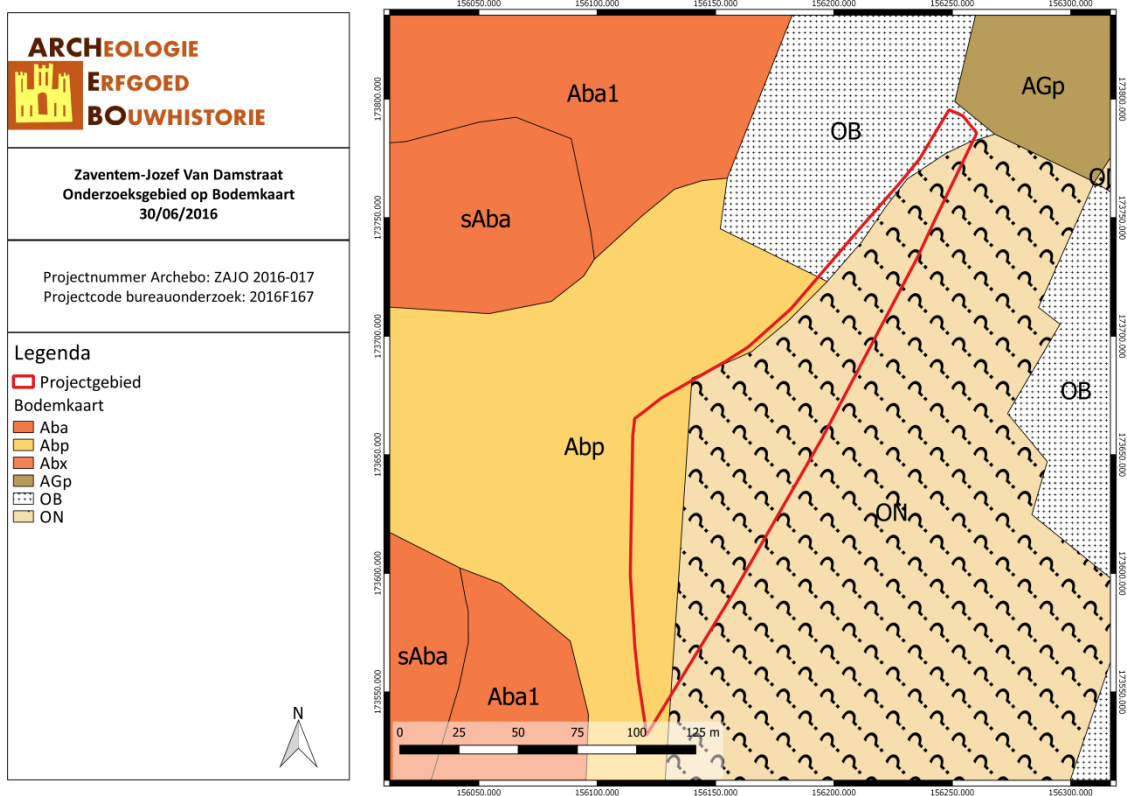

Figuur 15: Situering van het onderzoeksgebied op de quartairgeologische kaart, schaal 1/50.000 (DOV, 2016).

3.1.3. Bodem, erosie & bodemgebruik

Volgens de bodemkaart van Vlaanderen zijn in het onderzoeksgebied diverse bodems aanwezig:

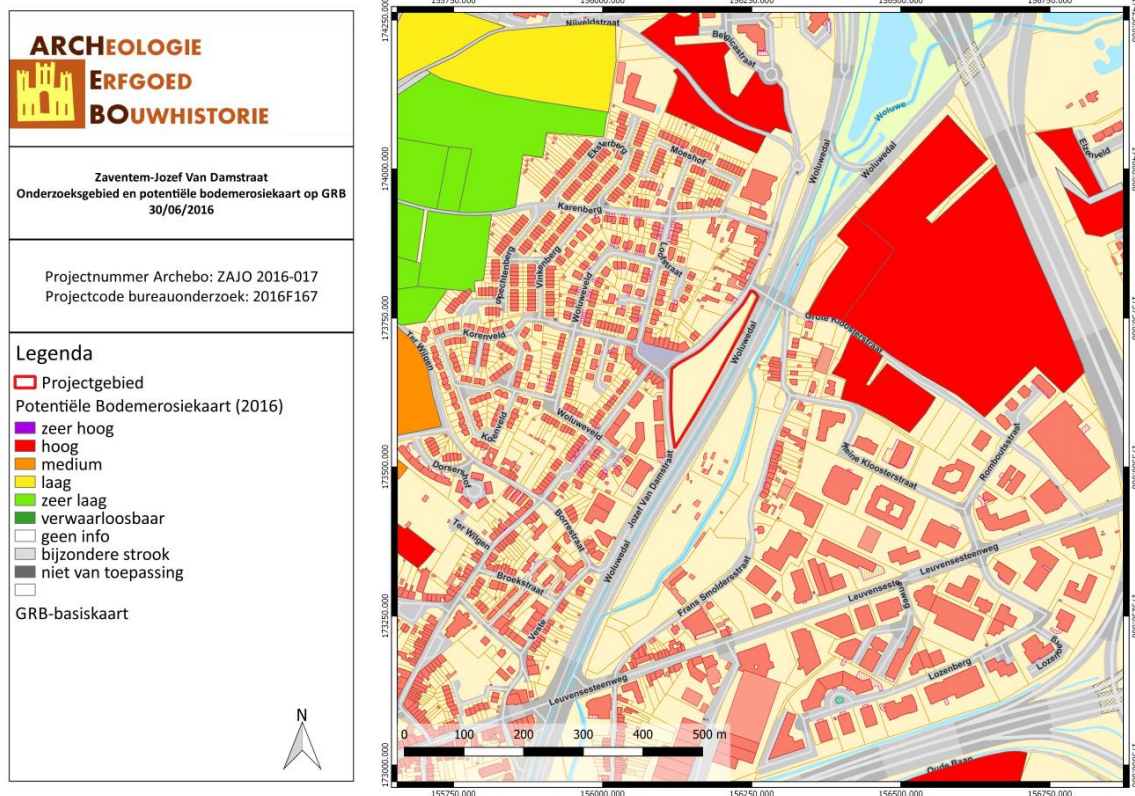
- ON: opgehoogde gronden
- OB: onder bebouwing
- Abp: Droge leembodem zonder profiel

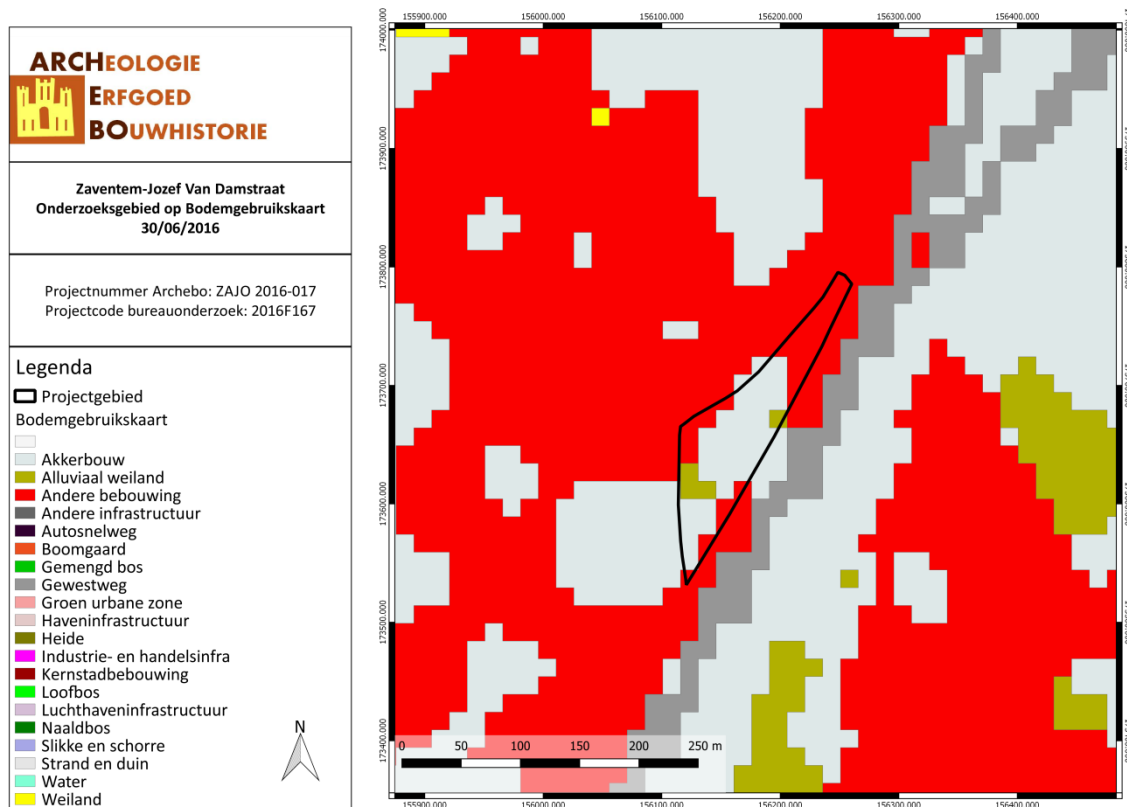
Figuur 16: Situering van het onderzoeksgebied op de bodemkaart Vlaanderen (DOV, 2016).

Het plangebied zelf is niet gekarteerd op de kaart van de potentiële bodemerosie. Ten noorden, noordoosten en zuidwesten van het plangebied werd een zeer hoge potentiële bodemerosie vastgesteld, de rest van het omliggende terrein heeft een lage tot zeer lage kans op erosie.

Op de bodemgebruikkaart staat het plangebied deels weergegeven als 'andere bebouwing' en alluviaal weiland.

Figuur 17: Situering van het onderzoeksgebied op de potentiële bodemerosiekaart van Vlaamse gemeenten (Geopunt, 2016).

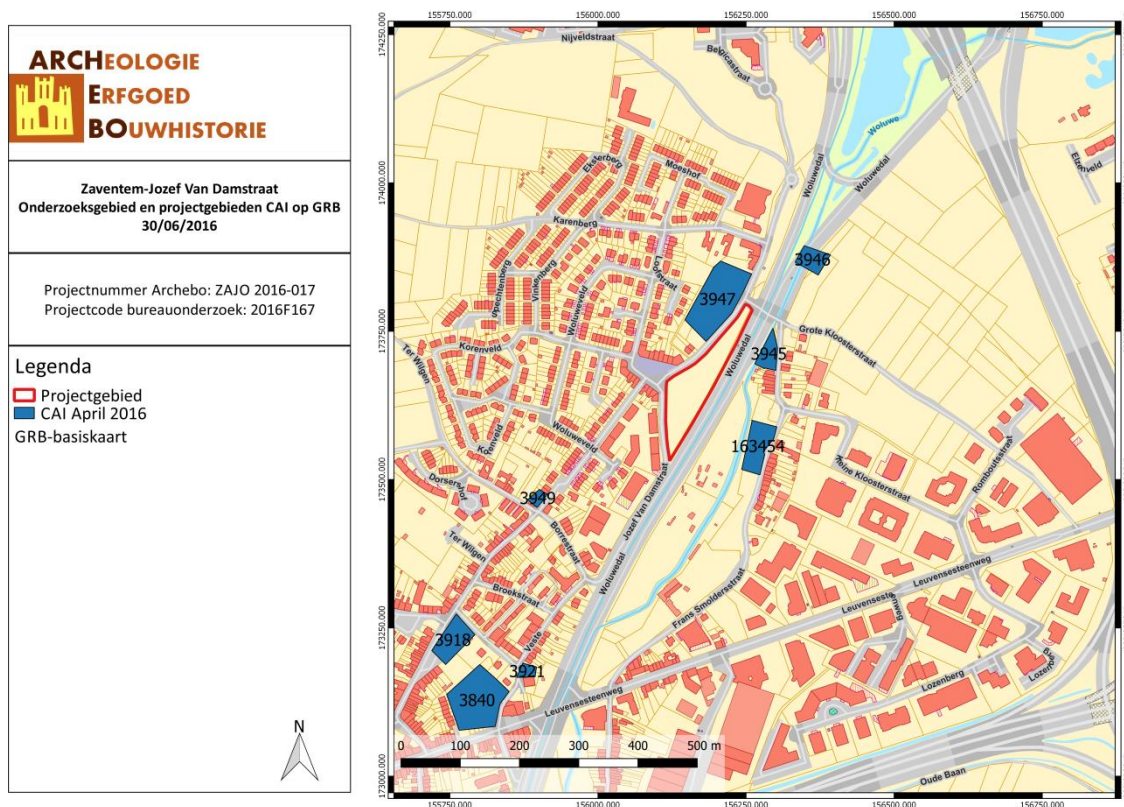

Figuur 18: Bodemgebruik in de omgeving van het plangebied volgens de bodemgebruikskaart (Geopunt, 2016).

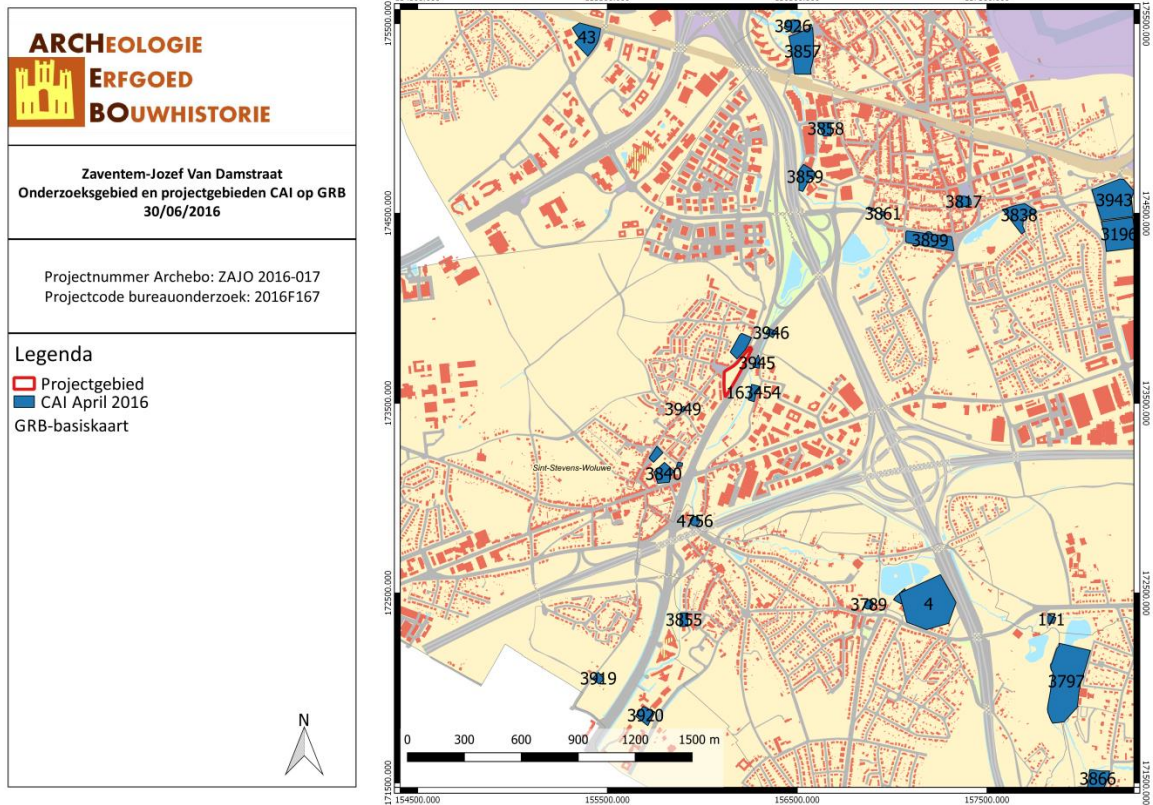
3.2. Archeologische data

Centrale Archeologische Inventaris

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) is een databank van archeologische vindplaatsen in Vlaanderen. Hoewel de inventaris verre van compleet is, kan dit overheidsinstrument helpen om een inschatting te maken ten aanzien van het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied. Binnen het onderzoeksgebied zelf zijn er geen archeologische waarden gekend. Net ten noorden van het terrein moet zich in de Late Middeleeuwen het 'Hof te Rijmelgem' bevonden hebben (CAI-locatie 3947). Ook de Laatmiddeleeuwse molen van Kortenbergh (CAI-locatie 3945) en de molen van Erps (CAI-locatie 3946) bevonden zich langs de Woluwe in de directe omgeving van het onderzoeksgebied. Dit is ook het geval voor een site met walgracht uit de 18de eeuw (CAI-locatie 163454) en een derde watermolen (CAI-locatie 3921). Tot slot bevinden zich ook Kasteel de Borcht (CAI-locatie 3840), het Fobertshof (CAI-locatie 3949) en de Sint-Stephanuskerk (CAI-locatie 3918) zich in de buurt van het projectgebied.

Figuur 19: Kaart met aanduiding van het projectgebied en de vondstlocaties uit de CAI (CAI, 2016).

Figuur 20: De ruimere omgeving en de vondstlocaties uit de CAI (CAI, 2016).

Ook in de ruimere omgeving (Zaventem) zijn er archeologische waarden gekend. Het betreft onder meer:

CAI-Locatie	Beschrijving	Datering
3899	Borcht van de heren van Zaventem	Volle Middeleeuwen
3817	Sint-Martinuskerk	Volle Middeleeuwen
3838	Kasteel Val Marie	Late Middeleeuwen
3943	Tomveld	Romeinse periode
3196	Tomberg	Romeinse periode
3861	Vandebeken molen	Late Middeleeuwen
3859	Borgmolens	Late Middeleeuwen
3857	Rattenmolen	Late Middeleeuwen
3926	Walgrachtsite	Late Middeleeuwen
3919	Hof ten Kleinerberg	Late Middeleeuwen
3920	Hof Ter Eiken	Late Middeleeuwen

3.3. Historiek & cartografische bronnen

Onderzoek historische bronnen

De ligging van Sint-Stevens-Woluwe nabij een voorde (overgang) van de Woluwe heeft ongetwijfeld bijgedragen tot het ontstaan en de verdere ontwikkeling van de gemeente; meerdere belangrijke wegen kwamen hier samen om tegelijk de Woluwe over te steken: dit wegenknooppunt gaf bovendien aanleiding tot het ontstaan van de 'borcht' van Sint-Stevens-Woluwe met bijhorende kerk; strategisch was deze plaats immers van groot belang voor de omgeving; op die plaats ligt vandaag de grote verkeerswisselaar van de E40 en de Brusselse Ring.⁴

De eerste geschreven getuigenis betreffende Sint-Stevens-Woluwe dateert uit de 11de eeuw, maar verwijst wel naar de 10de-eeuwse toestand: het betreft de vermelding van Fulbertus, afkomstig uit Woluwe, die in 934 bisschop van Kamerijk werd. Bij testament schonk hij naderhand gronden gelegen in de villa Wiluwa aan de bisschopszetel van Kamerijk, die op die manier in het bezit kwam van gronden in Woluwe; dit bezit wordt bevestigd door twee oorkonden, respectievelijk van 1046 en 1051. De schenking en het feit dat Fulbertus tot bisschop benoemd werd, wijzen er trouwens ook op dat hij afkomstig was uit een familie die hier in de 9de en 10de eeuw belangrijke bezittingen had en dat het geslacht vermoedelijk meer was dan de eenvoudige heren van Sint-Stevens-Woluwe.⁵

Pas vanaf de 14de eeuw zijn de heren van Sint-Stevens-Woluwe bij naam gekend: als eerste was er Jan 't Serclaes, aartspriester van Henegouwen en later bisschop van Kamerijk; bij zijn dood in 1389 kwam de heerlijkheid Sint-Stevens-Woluwe in handen van zijn neef en naamgenoot. Naderhand kwam de heerlijkheid door huwelijk in handen van het geslacht van Schoonhoven en nog enkele andere families (van der Noot, van der Ee, van den Kerckhove en Wagemans) tot Ferdinand de Boisschot in 1644 de heerlijkheid aankocht en de nieuwe dorpsheer werd; tot het einde van het ancien régime bleef de heerlijkheid in handen van deze familie.⁶

De oudste vermelding van een schepenbank in Sint-Stevens-Woluwe dateert van 1369; de schepenbank was alleen bevoegd voor burgerlijke zaken; voor de hogere rechtspraak en criminele zaken was men afhankelijk van de schepenbank van Erps.⁷

Wat betreft het ontstaan van de parochie ziet J. Verbesselt de oprichting van de villakerk door de voorouders van Fulbertus als oorsprong; Fulbertus zelf zou de kerk naderhand geschonken hebben aan het bisdom Kamerijk, waardoor het patronaatsrecht in handen kwam van de bisschop van Kamerijk. Pas in 1242 wordt er voor het eerst melding gemaakt van de patroonheilige Sint-Stefaan, wat niet weerhoudt dat de kerk reeds van in het begin was toegewijd aan de Heilige Stefanus.⁸

De voorde, die aan de basis lag van het ontstaan van Sint-Stevens-Woluwe, moest sterk aan belang inboeten door de aanleg van de Leuvensesteenweg (1706-1709), waarbij het zwaartepunt verschoof naar de nieuwe steenweg, gevolgd door een periode van economische welstand en de oprichting van

⁴ Inventaris van het Onroerend Erfgoed, 2016.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

talrijke nieuwe afspanningen. De voorde was enkel nog belangrijk als verbinding met Kraainem. Sint-Stevens-Woluwe lag nu aan één van de belangrijkste verkeerswegen uit die periode.⁹

Naast de uitbating van de plaatselijke steengroeves, de zogenaamde 'scheysputten' was op economisch vlak landbouw tot ver in de 20ste eeuw de voornaamste bedrijvigheid. De landbouw was vooral gericht op de teelt van gewassen als tarwe, haver en koolzaad. Heel specifiek voor de omgeving was de opkomst van de witloofteelt voor de Eerste Wereldoorlog; deze teelt bereikte zijn hoogtepunt tijdens het interbellum. Pas na de Tweede Wereldoorlog liepen de agrarische activiteiten drastisch terug ten voordele van de woonfunctie. Vooral vanaf de jaren 1970 kende de gemeente ook een merkbare uitbreiding van semi-industriële bedrijven, aanvankelijk vooral langs de Leuvensesteenweg, naderhand geconcentreerd in meerdere bedrijvenparken.¹⁰

Op het grondgebied van de gemeente op de Woluwe lagen eertijds ook enkele watermolens; vooreerst was er de banmolen van Rijmelgem; deze graanmolen, eigendom van de abdij van Kortenberg, werd de 's Hertogenmolen genoemd, later ook Mandemolen of Snuifmolen. Als tweede was er de molen nabij de borcht. Vanaf de 15de eeuw is er sprake van de molen van Erps, eveneens op Rijmelgem; het was een banmolen voor de inwoners van de parochies Erps en Quarebbe; hij was op het einde van de 15de eeuw eigendom van Gielis de Prince en werd daardoor eeuwenlang 's Princen molen genoemd. In de 19de eeuw wordt ook nog melding gemaakt van de watermolen van de Kroon, een pelmolen. Al deze molens verdwenen bij de sanering van de Woluwe vanaf 1932.¹¹

Wat betreft de bevolkingscijfers, kunnen we stellen dat Sint-Stevens-Woluwe in de 15de en 16de eeuw vermoedelijk 150 à 200 inwoners telde. In de loop van de 18de eeuw groeide dit aantal geleidelijk aan tot 658 inwoners, zoals blijkt uit de volkstelling van 1786. In 1900 waren er 1576 inwoners en in 1976, net voor de fusie 5345. Vooral na de Tweede Wereldoorlog was er een sterke toename, te verklaren door de werkgelegenheid in de nabijgelegen hoofdstad. Ten gevolge hiervan werden verscheidene nieuwe woonwijken aangelegd. Sint-Stevens-Woluwe evolueerde van een agrarische, landelijke gemeente naar een verstedelijkte woongemeente voor pendelaars naar de hoofdstad.¹²

Historische situatie aan de hand van cartografische bronnen

Een belangrijke bron van informatie wordt geleverd door het historisch kaartmateriaal. Dit om na te gaan of er bebouwing is geweest op het terrein in historische tijden, of dat het landgebruik van het perceel is gewijzigd doorheen de tijd. Hierbij moet wel rekening gehouden worden met het feit dat de eerste bruikbare kaarten pas vanaf de 16de eeuw of later voorhanden zijn.

Bovendien is de afwezigheid van bebouwing op kaarten geen garantie dat er geen bebouwing is geweest. In de beginperiode van de cartografie werden voornamelijk grotere nederzettingen en belangrijkere bouwwerken zoals kerken, kloosters en kastelen weergegeven en was er weinig of geen aandacht voor de burgerlijke architectuur. Pas vanaf de 19de eeuw verschijnen de eerste gedetailleerde kaarten. Mogelijk eerder aanwezige middeleeuwse structuren waren misschien reeds verdwenen.

⁹ Inventaris van het Onroerend Erfgoed, 2016.

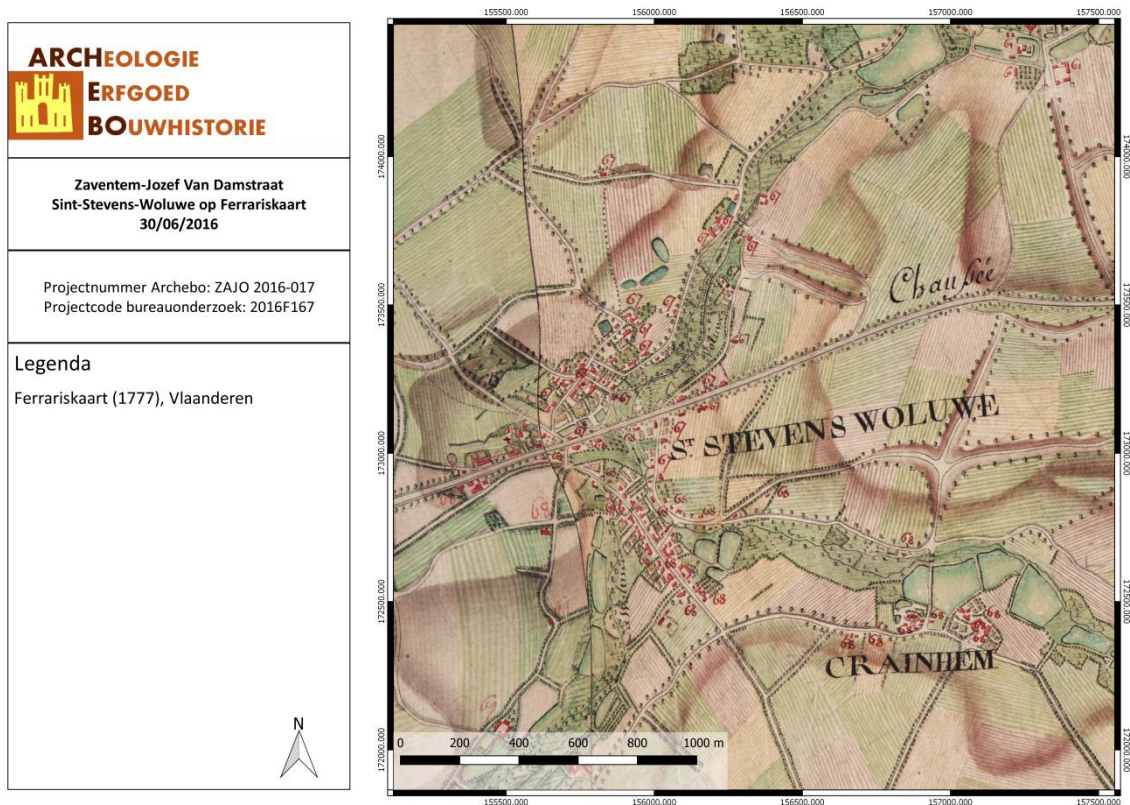
¹⁰ *Ibidem.*

¹¹ *Ibidem.*

¹² *Ibidem.*

De Ferrariskaarten zijn een verzameling van 275 uiterst gedetailleerde topografische kaarten van de Oostenrijkse Nederlanden. Ze zijn opgemaakt tussen 1771 en 1778 onder leiding van veldmaarschalk Joseph de Ferraris. Het is de eerste systematische kartering van het Belgische grondgebied.

Deze kaart toont Sint-Stevens-Woluwe als een kleine woonkern ten noorden van de rechte Leuvensesteenweg, die aan weersijden is afgezet met een bomenrij, hoewel die voor een groot deel onderbroken is ter hoogte van de woonkern van Sint-Stevens-Woluwe. De woonkern zelf vertoont nabij de Leuvensesteenweg de omgrachte borch met iets meer naar het noorden de parochiekerk; de bebouwde kom is volledig omgeven door akkers en wordt ten oosten begrensd door het groene Woluwedal. De Poppkaart van omstreeks 1860 toont nog steeds dezelfde situatie. Het pas in de 20ste eeuw dat hierin verandering zal komen.

Figuur 21: Sint-Stevens-Woluwe op de Ferrariskaart (Geopunt, 2016).

ARCHEOLOGIE

ERFGOED
BOUWHISTORIE

Zaventem-Jozef Van Damstraat
Sint-Stevens-Woluwe op Popp-kaart
30/06/2016

Projectnummer Archebo: ZAJ0 2016-017
 Projectcode bureauonderzoek: 2016F167

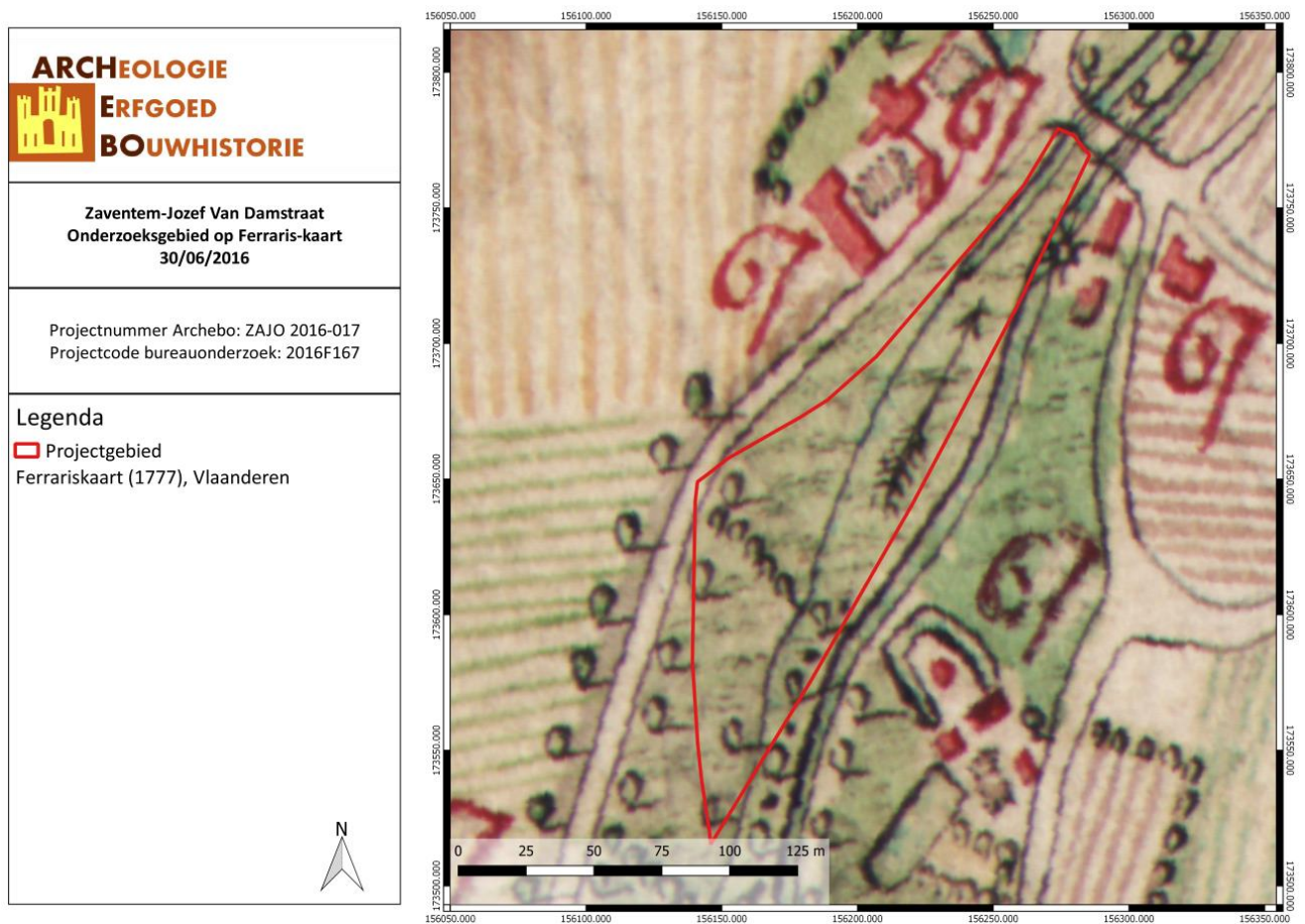
Legenda
 Popp-kaart (1842-1879), Vlaanderen

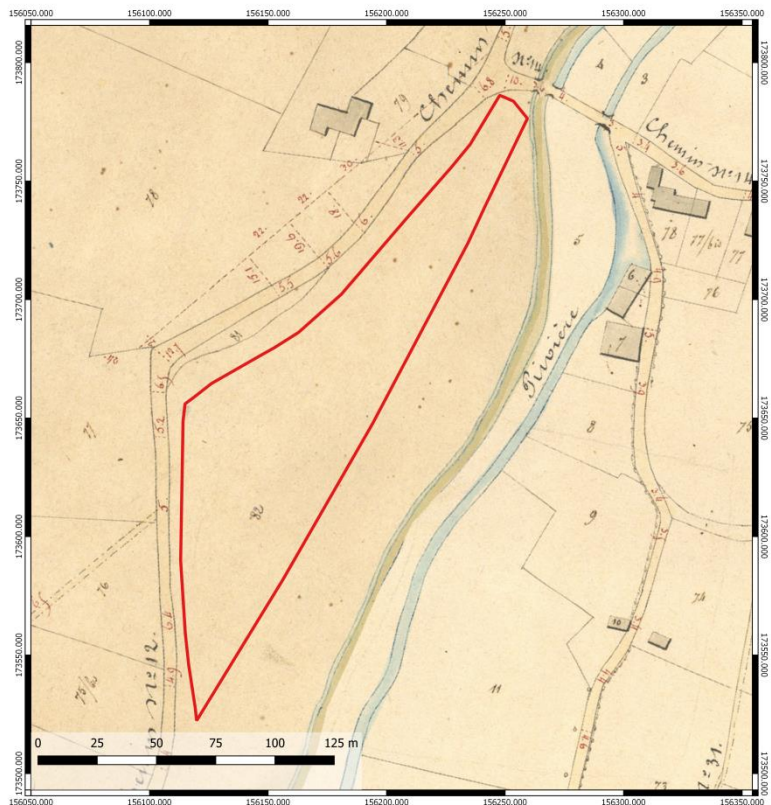
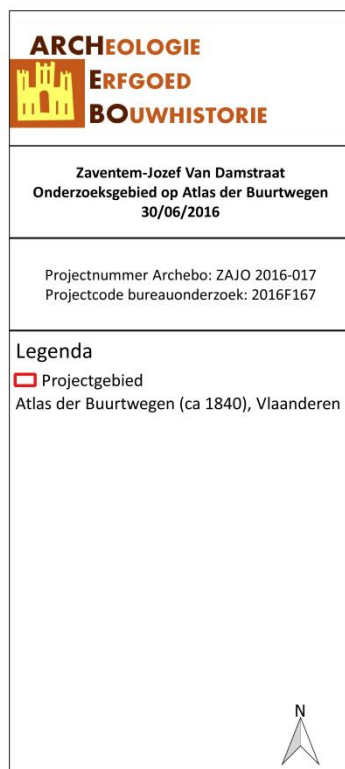
Figuur 22: Sint-Stevens-Woluwe op de Poppkaart (Geopunt, 2016).

Verder valt op de Ferrariskaart waar te nemen dat het onderzoeksgebied in deze periode onbebouwd was. Het projectgebied zelf was in gebruik als weideland/hooiland. De kaart geeft tevens de Jozef van Damstraat weer, waarlangs zich een bomenrij bevindt. Dit is tevens het geval langs de Woluwebeek. en/of boomgaarden. Op de perceelsgrenzen bevonden zich bomenrijen. Net ten noorden van het projectgebied valt er bebouwing waar te nemen.

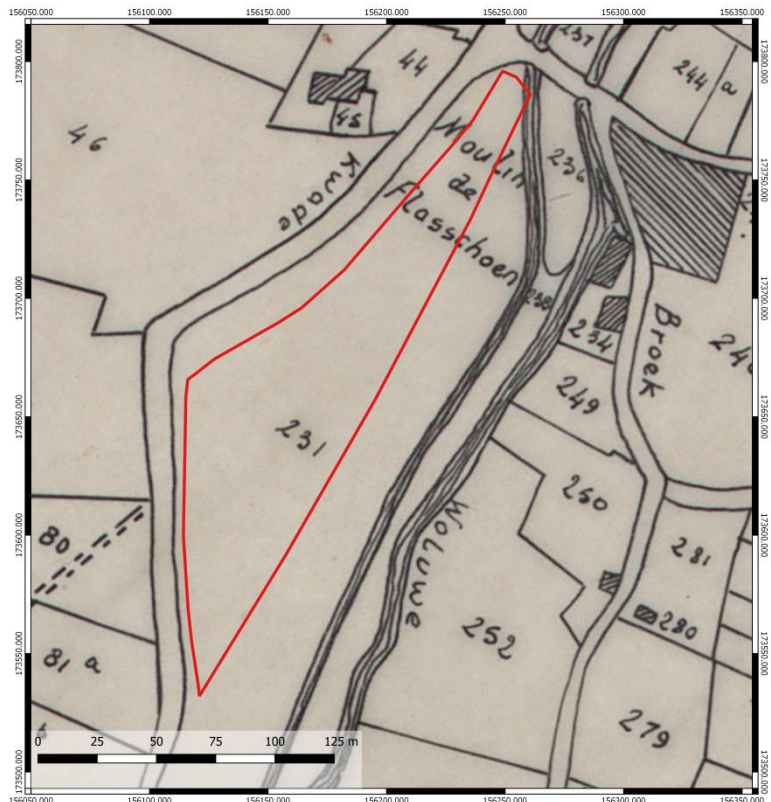
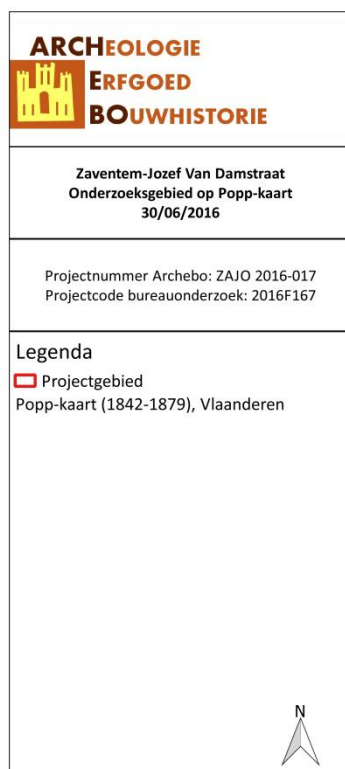

Figuur 23: Detail van de Ferrariskaart met aanduiding van het projectgebied (Geopunt, 2016).

De situatie voor het projectgebied op de Ferrariskaart in vergelijking met deze weergegeven in de Atlas der Buurtwegen (1841) en de Popp-kaarten (1841-1879), verschilt nauwelijks. De perceelsgrenzen alsook de aanwezige bebouwing, bleven quasi onveranderd. Algemeen kan gesteld worden dat het om een gebied met een lage densiteit aan bebouwing in het verleden handelt.

Figuur 24: Detail uit de Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het projectgebied (Geopunt, 2016).

Figuur 25: Detail van de Poppkaart met aanduiding van het projectgebied (Geopunt, 2016).

3.4. Archeologische verwachting

Aan de hand van de historische informatie en het kaartmateriaal konden we achterhalen dat er binnen het onderzoeksgebied geen gebouwen stonden in de 18de en 19de eeuw. Mogelijk was dit wel het geval in voorgaande periode(s).

Een analyse van de gekende archeologische resten in de omgeving leverde enkele gekende gegevens op in de directe omgeving rond het onderzoeksgebied. Deze vallen allen in de Late middeleeuwen of postmiddeleeuwse periode te dateren. Het betreft steeds vermeldingen in literaire bronnen of op cartografisch materiaal, waardoor het niet ondenkbaar is dat er zich binnen het onderzoeksgebied middeleeuwse sporen bevinden.

4. Resultaten bureauonderzoek

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het bureauonderzoek samengevat en geanalyseerd. Deze analyse leidt tot een advies voor een eventueel vervolgonderzoek of voor een vrijgave van het terrein. Dit advies dient bekrachtigd te worden door het agentschap Onroerend Erfgoed.

4.1. Algemeen

Naar aanleiding van een stedenbouwkundige aanvraag heeft ARCHEBO bvba in opdracht van Verac NV een bureauonderzoek uitgevoerd. Op het terrein zal door Verac NV een multifunctioneel complex, bestaande uit ruimten voor horeca en diensten, een woonzorgcentrum, een zorghotel, assistentiewoningen en expatappartementen, gerealiseerd worden. Dit gaat gepaard met graafwerken waardoor het bodemarchief verstoord zal worden.

Uit het bureauonderzoek is gebleken dat het onderzoeksgebied reeds grotendeels opgehoogd/verstoord is geworden doordat het terrein in de jaren 70 gebruikt werd als stockageplaats gedurende de aanleg van de R0 en R22. De mogelijk aanwezige sporen zijn vermoedelijk door deze ingreep reeds vernield. Slechts in het uiterste zuidwesten is er een zeer kleine zone waar het archeologische niveau bewaard lijkt te zijn.

4.2. Beantwoording onderzoeksvragen

Het doel van dit bureauonderzoek was een archeologische evaluatie van het terrein. Hierbij kunnen volgende onderzoeksvragen beantwoord worden:

1. Wat zijn de gekende archeologische en historische gegevens?

Historische gegevens werden door middel van bronnenonderzoek en cartografisch onderzoek verworven. Zowel historische als cartografische bronnen leverden geen enkele aanwijzing op voor bebouwing binnen het onderzoeksgebied. Vermoedelijk is het terrein gedurende de historische perioden steeds onbebouwd geweest en was het in gebruik als wei- of grasland.

Dit wil echter niet zeggen dat er zich geen archeologische sporen binnen het onderzoeksgebied kunnen bevinden. Het plangebied zou mogelijk archeologische resten vanaf de steentijd tot de nieuwe tijd kunnen bevatten, waarbij het vermoedelijk zou gaan om artefactvondsten uit de steentijden en/of grondsporen artefacten, gelinkt aan agrarische bewoning of activiteit uit de ijzertijd tot de nieuwe tijd.

2. Hoe was de oude perceelsindeling?

Informatie over de perceelindeling vinden we terug vanaf het einde van de 18de eeuw. Het cartografisch materiaal geeft zeer duidelijk weer dat de perceelsindeling vanaf deze periode tot vandaag quasi onveranderd bleef.

3. Welke info valt er te vinden over de voormalige constructies op het terrein?

Aan de hand van de historische informatie en het kaartmateriaal konden we achterhalen dat er binnen het onderzoeksgebied geen gebouwen stonden in de 18de en 19de eeuw. Mogelijk was dit wel het geval in voorgaande periode(s). Voor de onmiddellijke omgeving van het plangebied valt er wel bebouwing waar te nemen op het cartografische materiaal.

4. Welke archeologische structuren kunnen ter hoogte van het onderzoeksgebied verwacht worden op basis van een analyse van het historische kaart- en bronnenmateriaal?

Een analyse van het historische kaart- en bronnenmateriaal toont aan dat er zich in de directe omgeving van het plangebied gedurende de late-middeleeuwen en nieuwe tijd bebouwing bevond. Mogelijk kunnen er op het terrein dan ook sporen en/of structuren aangetroffen worden die in verband dienen gebracht te worden met deze bebouwing.

5. In welke mate en in welke zones kan er een recente verstoring verwacht worden van archeologisch erfgoed?

Het onderzoeksgebied werd in de jaren 70 in gebruik genomen als stockage- en stortplaats van grond. Dit tijdens de aanleg van de Grote Brusselse Ring (R0) en/of de Woluwelaan (Woluwedal, R22). Deze ingrepen zullen allicht het archeologisch niveau verstoord hebben. Slechts in het uiterste westelijke deel van het plangebied bevindt zich een kleine zone waar het archeologische niveau onverstoord kan zijn (cf. bodemkaart DOV).

4.3. Samenvatting/assessment bureauonderzoek

In deze samenvatting wordt een kort overzicht gegeven van de werkwijze van het bureauonderzoek en de belangrijkste conclusies. Bovendien wordt een afweging gemaakt van de noodzaak voor verder vooronderzoek voor de locatie.

Samenvatting gericht op een gespecialiseerd publiek

In het plangebied van Verac NV wordt de bouw van een multifunctioneel complex gepland op een braakliggend terrein. Dit terrein werd in het verleden gebruikt als stockageplaats tijdens de aanleg van de R0 en/of R22. Het doel van onderhavige archeologienota was het inschatten van het archeologisch potentieel van het plangebied en het opstellen van een programma van maatregelen voor een eventueel vervolgonderzoek.

Voor het bureauonderzoek werd gebruik gemaakt van zo veel mogelijk beschikbare bodemkaarten, geologische kaarten, historische kaarten en archeologische gegevens. Het onderzoek toonde aan dat het plangebied waardevolle archeologische resten zou kunnen bevatten vanaf de steentijd tot de nieuwe tijd, waarbij het vermoedelijk zou gaan om artefactvondsten uit de steentijden en/of grondsporen en artefacten, gelinkt aan agrarische bewoning of activiteit uit de ijzertijd tot de nieuwe tijd.

Uit de resultaten van het bureauonderzoek bleek echter ook dat de bodem in een groot deel van het plangebied opgehoogd is. De grondsonderingen uitgevoerd door Group Verbeke (zie bijlagen) bevestigen dat het terrein opgehoogd is geweest. In alle sonderingen met uitzondering van nummer 12, zijn bovenaan tot op een peil dat wisselt tussen 35 en 32.9 TAW wisselende conusweerstand gemeten. Het betreft vermoedelijk aanvullingsgrond van wisselende samenstelling. Deze vaststelling komt overeen met de bodemkaart.

Doordat de bovenste lagen verstoord zijn door ophogingen/bodemingrepen en bijkomstig de plannen aantonen dat het gebouw niet dieper zal insnijden (maximaal 33.14 TAW, zie bijlagen), is er enkel in het uiterste zuidwestelijke deel van het terrein een kleine verstoring van het archeologisch niveau mogelijk. Ons advies luidt dan ook hetzelfde als gesteld in het schrijven van E. Patrouille – erfgoedconsulent Vlaams-Brabant – op 3 januari 2014; het terrein kan het best vrijgegeven worden aangezien het uitvoeren van een prospectie op het terrein geen tot een zeer geringe kenniswinst zou opleveren ten opzichte van het reeds uitgevoerde bureauonderzoek.

Dit advies ontslaat de opdrachtgever, noch de aannemer van de geplande werken, niet van zijn verplichting om tijdens de bouwwerken rekening te houden met de wettelijke archeologische meldingsplicht.

Samenvatting gericht op een niet gespecialiseerd publiek

Naar aanleiding van geplande werken aan de Jozef Van Damstraat te Sint-Stevens-Woluwe werd een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd. Uit het bureauonderzoek blijkt dat het terrein in het verleden is verstoord/opgehoogd. Aangezien de geplande werken niet dieper zullen insnijden dan het vastgestelde ophogingspakket, wordt geen bijkomend archeologisch onderzoek noodzakelijk geacht.

4.4. Programma van maatregelen

Gezien de zeer geringe kans dat er binnen het plangebied nog intacte archeologische resten aanwezig zijn, stelt ARCHEBO bvba geen verder vooronderzoek voor.

5. Bibliografie

Bodemkaart Vlaanderen, <https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/bodemloketten.html/>.

Centrale Archeologische Inventaris (CAI), <https://cai.onroerenderfgoed.be/>.

Geopunt Vlaanderen, <http://www.geopunt.be/>.

Inventaris van het Onroerend Erfgoed, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/>.

Nationaal Geografisch Instituut (NGI), <http://www.ngi.be/topomapviewer/public/>.

6. Figurenlijst

Figuur 1: Criteria bij stedenbouwkundige vergunningen	5
Figuur 2: Kaart met situering van het onderzoeksgebied op de GRB-kadasterkaart (Geopunt, 2016). .	6
Figuur 3: Situering van het onderzoeksgebied op orthofoto (Geopunt, 2016).	7
Figuur 4: Liggingsplan grondsonderingen (Group Verbeke).	9
Figuur 5: Onderzoeksgebied op orthofoto (Geopunt, 2016).	10
Figuur 6: Geplande situatie (Jaspers-Eyers, 2016).	11
Figuur 7: Snedes van de geplande werken (Jaspers-Eyers, 2016).....	12
Figuur 8: Topografische kaart met situering van het projectgebied (Geopunt, 2016).	14
Figuur 9: Situering van het projectgebied op het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen (Geopunt, 2016).	14
Figuur 10: Profiellijn van het hoogteprofiel (Geopunt, 2016).....	15
Figuur 11: Hoogteprofiel.	15
Figuur 12: Situering van het onderzoeksgebied op de tertiairgeologische kaart (DOV, 2016).....	16
Figuur 13: Situering van het onderzoeksgebied op de quartairgeologische kaart, schaal 1/200.000 (DOV, 2016).	17
Figuur 14: Uitleg van het type volgens de quartairgeologische kaart, schaal 1/200.000 (DOV, 2016). 17	
Figuur 15: Situering van het onderzoeksgebied op de quartairgeologische kaart, schaal 1/50.000 (DOV, 2016).	18
Figuur 16: Situering van het onderzoeksgebied op de bodemkaart Vlaanderen (DOV, 2016).....	19
Figuur 17: Situering van het onderzoeksgebied op de potentiële bodemerosiekaart van Vlaamse gemeenten (Geopunt, 2016).....	20
Figuur 18: Bodemgebruik in de omgeving van het plangebied volgens de bodemgebruikkaart (Geopunt, 2016).	20
Figuur 19: Kaart met aanduiding van het projectgebied en de vondstlocaties uit de CAI (CAI, 2016). 21	
Figuur 20: De ruimere omgeving en de vondstlocaties uit de CAI (CAI, 2016).	22
Figuur 21: Sint-Stevens-Woluwe op de Ferrariskaart (Geopunt, 2016).....	25
Figuur 22: Sint-Stevens-Woluwe op de Poppkaart (Geopunt, 2016).....	26
Figuur 23: Detail van de Ferrariskaart met aanduiding van het projectgebied (Geopunt, 2016).....	27
Figuur 24: Detail uit de Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het projectgebied (Geopunt, 2016).	28
Figuur 25: Detail van de Poppkaart met aanduiding van het projectgebied (Geopunt, 2016).....	28

7. Bijlagen

- Rapport 08-06-BC4W (bijlage 1) & rapport 2013-01-BJ3W (bijlage 2) - Diepsonderingen & Funderingsadvies Group Verbeke.
- Bouwplannen (bijlagen 3&4) - Jaspers-Eyers